

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto
Hallitusneuvos Maaria Rubanin

Muistio

19.10.2023

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Oikeuspalveluvirastosta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 30/2023 vp)

1. Esityksen keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan perustettavaksi valtakunnallinen Oikeuspalveluvirasto. Siihen on tarkoitus koota nykyisten valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävät sekä oikeusministeriössä hoidetut keskushallintoviranomaisen tehtävät. Nykyiset kuusi valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiiriä lakkaisivat.

Tavoitteena on selkiyttää oikeusministeriön tehtäviä ja järjestää hallinnolliset palvelut niin, että ne tukevat aiempaa paremmin oikeusapu-, edunvalvonta- ja talous- ja velkaneuvonnan palvelujen toimintaa. Virastosta muodostettaisiin oma kirjanpitoyksikkönsä.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Oikeuspalveluvirastosta. Samalla kumottaisiin voimassa oleva laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä.

Ehdotettavassa laissa säädettäisiin uuden viraston asemasta ja tehtävistä. Uudelle virastolle siirtyisivät oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävänä olevien oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan sekä yleisen edunvalvonnan palvelujen järjestäminen. Järjestämistä koskevat säännökset sijaitsevat valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetussa laissa, joka ehdotetaan kumottavaksi sekä talous- ja velkaneuvonnasta annetussa laissa, josta kumottaisiin

palvelun järjestämistä koskevat säännökset. Järjestämistä koskevat säännökset tulisivat uuteen lakiin ja niitä muutettaisiin vastaamaan toimintaa valtakunnallisessa virastossa.

Oikeusaputoimistot ja edunvalvontatoimistot sekä Ahvenanmaan oikeusaputoimisto ja edunvalvontatoimisto säilyisivät tehtäviltään ennallaan. Niiden toimipaikoista säädettäisiin edelleen oikeusministeriön asetuksella eikä niitä ole tarkoitus muuttaa viraston perustamisen yhteydessä. Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen nimistä ja alueista säädettäisiin niiden kielellisen aseman selkeyttämiseksi valtioneuvoston asetuksella.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi saamen kielilakia, jonka soveltamisalaan lisättäisiin perustettava virasto. Lisäksi ehdotetaan, että oikeusapulakiin tehdään muutamia teknisiä korjauksia sekä täsmennetään oikeusaputoimistojen tiedonsaantioikeutta koskevia säännöksiä.

2. Esityksen vaikutukset

Voimassa olevien säännösten mukaan kuuden valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirin tehtävänä on oikeusavun, yleisen edunvalvonnan ja talous- ja velkaneuvonnan järjestäminen. Kussakin piirissä on 3-4 oikeusaputoimistoa ja 3-4 edunvalvontatoimistoa, joiden tehtävänä on palvelujen tuottaminen asiakkaille. Ahvenanmaalla on yhdistetty oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto. Yhteensä oikeusaputoimistoja on siten 22 ja edunvalvontatoimistoja 22 sekä 1 oikeusapu- ja edunvalvontatoimisto. Edunvalvontapalveluja tuottavat lisäksi 16 ostopalveluntuottajaa, joiden kanssa piirit ovat tehneet ostopalvelusopimuksen.

Jokaisessa kuudessa piirissä on lisäksi hallinnollinen yksikkö, joka hoitaa tuki- ja hallintopalvelut toimistoille. Oikeusministeriössä hoidetaan piirien keskushallintoviranomaisen tehtävät.

Valtakunnallisen viraston perustaminen luo paremmat edellytykset järjestää palveluita, kun toimistojen ohjaaminen ja kehittäminen tapahtuu kuuden oikeusapu- ja edunvalvontapiirin ja oikeusministeriön sijasta yhdessä virastossa.

Kansalaisten asemaan muutoksen vaikutukset ovat välillisiä ja tapahtuvat pitkällä aikavälillä. Kansalaiset saavat palveluja edelleen samoilla edellytyksillä ja samoista toimistoista kuin aiemminkin. Myöskään toimipaikkoja ei ole tarkoitus muuttaa tässä yhteydessä. Hallinnon yh-

tenäistämisen arvioidaan toiminnan kehittyessä yhdenmukaistavan asiakkaiden saamaa palvelua eri puolilla maata. Tällä puolestaan voidaan arvioida olevan välillisesti myönteistä vaikutusta asiakkaiden yhdenvertaisuuteen koko maassa.

Suomen- ja ruotsinkielisten aseman arvioidaan selkiytyvän ja jossain määrin paranevan, koska toimistojen alueista säädettäisiin esityksen mukaan valtioneuvoston asetuksella. Myös saamenkielisten aseman arvioidaan hieman paranevan, kun saamen kielilakia sovellettaisiin myös Oikeuspalveluvirastoon.

Esityksen johdosta oikeusministeriön tehtävät selkiytyisivät, kun keskushallintoviranomaisen tehtävät siirtyisivät perustettavalle virastolle. Eduskunnalle on annettu saman aikaisesti tämän esityksen kanssa hallituksen esitys laiksi Oikeushallinnon erityisviranomaiset- virastosta. Muutoksen jälkeen oikeusministeriöön ei jäisi keskushallintoviranomaisen tehtäviä.

Henkilöstövaikutukset kohdistuvat piirien hallinnollisten yksiköiden henkilöstöön ja oikeusministeriössä keskushallintoviranomaisen tehtäviä hoitaviin virkamiehiin. He siirtyvät virkamieslain mukaisesti uuteen virastoon ja heidän tehtäväkuvansa tulevat muuttumaan ainakin osittain, kun työt järjestellään valtakunnallisesti.

Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen henkilökunnan asemaan ja tehtäviin muutoksella ei ole välittömiä vaikutuksia. Johtavien oikeusavustajien ja yleisten edunvalvojien tehtäviin saattaa tulla jossain määrin muutoksia esimerkiksi sen osalta, miten rekrytointiin liittyvät tehtävät viraston työjärjestyksessä määritellään.

Esityksen on arvioitu lisäävän valtion vuotuisia kustannuksia vuodesta 2025 alkaen 1,8 miljonnalla eurolla. Siitä virastoon kohdistuu 1 583 000 euroa ja oikeusministeriöön 250 000 euroa. Lisämenoja aiheutuu lisähenkilöstöstä, jota tarvitaan muun muassa kirjanpitoyksikön, riskienhallinnan, data-analytiikan, tietohallinnan ja viestinnän tehtäviin.

Lisäksi muutoksen valmistelusta aiheutuu kertaluontoisia menoja vuodelle 2024 noin 885 000 euroa oikeusministeriön hallinnonalalle ja 110 000 euroa valtiovarainministeriön hallinnonalalle Digi- ja väestötietovirastolle. Vuodelle 2025 on arvioitu aiheutuvan kertaluontoisia menoja 131 000 euroa.

Kustannukset katetaan talousarvion ja kehyksen puitteissa.

3. Lain voimaantulo

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025.

Oikeusministeriö on asettanut viraston perustamista varten hankkeen, jonka tehtävänä on huolehtia viraston perustamiseen liittyvistä tehtävistä. Lain vahvistamisen jälkeen on tarkoitus käynnistää muun muassa viraston pääjohtajan rekrytointi ja myöhemmin myös muiden viraston toiminnan kannalta välttämättömien virkamiesten rekrytointi, jotta viraston toiminnan asianmukainen käynnistämisestä voidaan varmistua.